

■ Pərixanım Mikayil qızı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Siyasi Sənədlər Arxivinin aparıcı məsləhətçi-şöbə müdiri

WWW.KASPI.AZ 26 noyabr 2014

Azərbaycan xalqının ədəbiyyat tarixi bütün xalqlarda olduğu kimi, şifahi xalq ədəbiyyatından başlanır. Məlumdur ki, şifahi ədəbiyyat xalq hikmətindən və xalq yaradıcılığından yaranmışdır. Xalq ədəbiyyatının müxtəlif sahələri vardır ki, onlardan biri də folklor janrıdır. Folklor janrı qədər xalq içərisində yayılmış ikinci bir ədəbi janr demək olar ki, yoxdur.

Azərbaycan ədəbiyyatında folklor janrı ilə məşğul olan alimlərdən biri də görkəmli ədəbiyyatşünas və tənqidçi Firidun bəy Köçərli olmuşdur. Bir çox mənbələrdə F.Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatının ilk folklorşünası da adlandırılır. M.F.Axundov yaradıcılığından bəhrələnən F.Köçərli yaradıcılığının bir hissəsini məhz folklorşünaslığa həsr etmişdir.

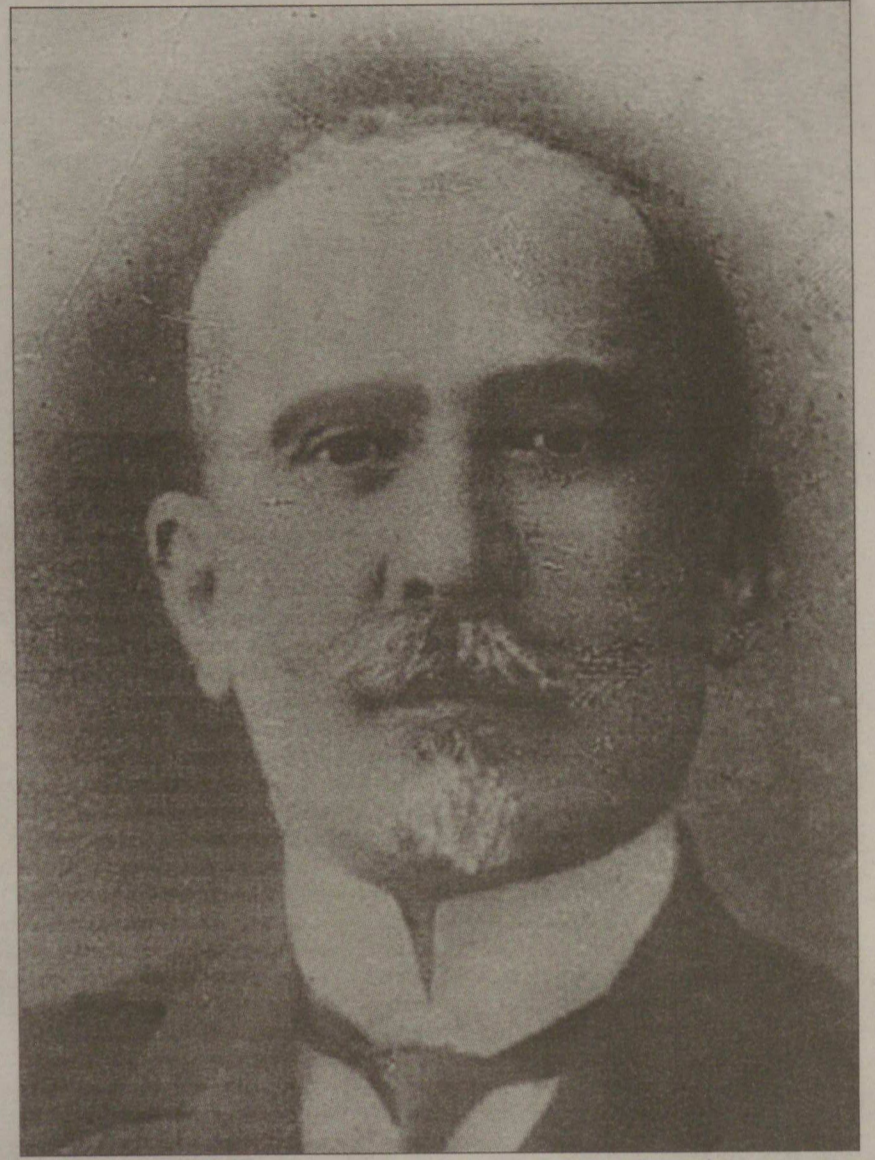
Akademik Bəkir Nəbiyev F. b. Köçərliyə həyat və yaradıcılığına həsr etdiyi monoqrafiyasında onun həyatı, yaradıcılığı və əmək fəaliyyəti haqqında çox geniş və ətraflı məlumat vermişdir. Bu kitabda F. b. Köçərli "Materiallar" adlı kitabından sitatlar gətirilmiş və Köçərli folklorla bağlı yaradıcılığından bəhs edilmişdir. Onun Azərbaycan folklorşünaslığındakı mövqeyindən bəhs edən görkəmli akademik B. Nəbiyev, F. b. Köçərliyə irsini yüksək dəyərləndirmişdir.

Folklor mənşəyi və tarixi etibarən bütün janrlardan daha qədim janr hesab olunur. Folklor geniş xalq küt-

Azərbaycan folklorşünaslığının təşəkkül prosesi iki istiqamətdə: folklorun toplanması, nəşri və tədqiqi ilə bağlı idi

F.b.Köçərliyə 1903-cü ildə Tiflisdə rus dilində çap olunmuş "Azərbaycan ədəbiyyatı" kitabı bu cəhətdən xüsusilə seçici xarakter daşıyır. Çünki bu kitab Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin yaradılmasında ilk təşəbbüs, atılan ilk addım idi.

Şifahi xalq ədəbiyyatı tarixinin öyrənilməsində ədəbi janrları içərisində folklorun əhəmiyyətinin daha çox olduğu burada öz əksini tapmışdır. Qori müəllimlər seminariyasında təhsil alarkən Köçərliyə müəllimi olmuş A. O. Çermyayevski balacalar üçün yazdığı "Vətən dili" kitabına xeyli sayda Azərbaycan folklor nümunələrindən daxil etmişdir. Məlumdur ki, uşaq ədəbiyyatının yaranmasında folklorun misilsiz rolu olmuşdur. F. b. Köçərli folklor janrı ilə məşğul olarkən, uşaq folkloruna xüsusi tələbkərliliklə yanaşırdı. Həmişə Azərbaycanın yazarlarına dil üslubunun qəlizliyini irad tutan ədib, bunun uşaqlar üçün yazılmış nağıllarda, hekayələrdə olmasının ümumiyyətlə mümkünsüzlüyünü söyləyirdi. Bu səbəbdən uşaqlar üçün yazılmış folklor nümunələrinin sadə, anlaşılın olmasına ədibi ən çox narahat edən məsələlərdən idi. Firidun bəy Köçərliyə toplanmış olduğu folklor nümunələri içərisində uşaq folklor nümunələrinə daha çox rast gəlmək olur. Bu nümunələrin günümüzdə yetişməyində F.b.Köçərli və o dövrün tanınmış ziyalılarından Teymurbəy Bayramlıbəyov, Sultan Məcid Qəniyev, M. Mahmudbəyov, Mir Həsən Vəzirov, İsmayıl Əfəndiyev kimi

Firidun bəy Köçərliyə etnoqrafik araşdırmaları

lərinin şifahi yaradıcılığının məhsuludur. Məlumdur ki, folklor hələ yazının olmadığı zamanlarda, ibtidai cəmiyyət dövründə kollektiv əməyin məhsulu olaraq, əməkçi xalqın öz istək və arzularının özünü yaratdığı sənət nümunəsi kimi meydana çıxmışdır. Buna görə də "folklor" sözü geniş mənə kəsb edərək, şifahi xalq yaradıcılığının bütün sahələrini əhatə edir. Azərbaycan ədəbiyyatı ilə yaxından məşğul olan F. b. Köçərli, folkloru dərin məhəbbətlə sevmiş və hətta qeyri-millətlərin də folklorunu öyrənməyi lazım bilmişdir.

Şifahi ədəbiyyatını "söz sənətinin mənbəyi" adlandıranlar heç də yanlış deyil. Folklor hər bir xalqın öz keçmişinin öyrənilməsinin açarıdır. Folklorun nümunələrini gözədən keçirdikdə çox qədimdən gələn 4-5 misralıq bayatılardan, atalar sözlərindən, sayacı sözlərdən, neğmələrdən, nağıllardan və s. nisgili, ah-naləni, sevinci, fərəhi, qəhrəmanlıq haqqında olan fikirləri, hicranı, vüsalı öyrənmək və hər xalqın kimliyini bilmək olur. Zaman-zaman Azərbaycan folklorunun öyrənilməsində yorulmadan zəhmət çəkən F.b.Köçərli və onun təmsilində maarifpərvər və vətənpərvər alimlərimizin əməyi təqdirəlayiqdir.

O tək Azərbaycanın tanınmış ədəblərinin deyil, Şərqi və Qərbi ədəbi tənqidi və nəzəri-estetik fikrinin inkişafında mühüm xidmətləri olan şəxsiyyətlərinin də haqqında məlumatlı idi. Firidun bəy xalqı, xüsusilə də ziyalıları folklorumuzun nümunələrini toplayıb geniş xalq kütlələrinə çatdırmağa çağırırdı. Köçərliyə qənaətlincə folklor düzgün toplanılıb dünya miqyasında sınaqdan çıxmış məlum elmi prinsiplərlə yazıya alınmadıqda, onun barəsində konkret fikir formalaşma bilmir. Ona görə də

maarifçilərinin də böyük əməyi olmuşdur. Onlar da folklorun araşdırılmasında xeyli əmək sərf etmişlər. Uşaq folklorundan danışılarkən, Köçərliyə tək 1912-ci ildə çap etdirilən "Balalara hədiyyə" adlı kitabını qeyd etmək kifayətdir. Bu kiçik həcmli kitab ədibin yaradıcılığında ən təqdirəlayiq əsərlərdən hesab edilir.

Tədqiqatçı-alim F. b. Köçərli folklor materialı seçərkən həm onların ideya məzmununa, həm də bədii dəyərinə ciddi fikir verirdi. Bütün bunlardan əlavə Firidun bəyin fikrincə, folklorşünas gərəkdir ki, həm də dilçi olsun, xalqın dilini mükəmməl bilsin. Köçərli əsrlər boyu xalqın yaratmış olduğu şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrini təhlil etmək üçün ilk növbədə xalqın dilini tarixini mükəmməl öyrənməyə çalışırdı. Xalqın dili dedikdə F.b.Köçərli folklor janrının bütün nümunələrini kökümüzün, tariximizin, qədim adət-ənənələrimizin özəyi hesab etdiyini, folklorun xalqın ruhuna daha yaxın olduğunu nəzərdə tuturdu. Bu cəhətə görə Köçərli ədəbiyyatçıları içərisində öz dəstxəttinə görə seçilmiş ədəbiyyatşünas hesab edilirdi. Köçərli folklorşünaslıqla paralel pedaqoji əmək fəaliyyəti ilə də məşğul idi. Bu qədər enerji, bu qədər qüvvə sərf edən ədib yorulmadan gördüyü işindən zövq alırdı. Köçərli gözəl anlayırdı ki, şifahi söz sənəti xalqın mənəvi qüdrətini, ictimai-siyasi, tarixi hadisələrə münasibətinin dolğun və bədii biçimdə əks etdirən zəngin irsidir. "Xalq", "el", "şifahi ədəbiyyat" janrı adlandırılan bu janr xalqın etnogenezini öyrənmək baxımından çox maraqlıdır. Folklorun dini-əxlaqi görüşlərdə də böyük rolu olmuşdur.

Firidun bəy Köçərli bir pedaqoq kimi zəngin tarixi irsə malik olan Azərbaycan folklor nümunələrini top-

lamaqla həm Azərbaycan ədəbiyyatının klassiklərini bizə tanıtdırmış, həm də dərs dediyi şagird və tələbələrə qədim irsimizə maraqlı oyandırmışdır. Bu bəlkə də Köçərliyə yaşadığı dövrün çətinliklərindən irəliləyən ehtiyac, tələb, arzu idi. Çünki o dövrün maarifpərvər ziyalıları H. Zərdabi, S. Ə. Şirvani, S. S. Axundov, A. Şaiq, M. Ə. Səbir, A. Səhhet, R. Əfəndiyev və F. Köçərli kimi görkəmli şəxsiyyətlərin ədəbi-pedaqoji fəaliyyətinə diqqət etsək görərik ki, bunların hamısının tərbiyə xarakteri daşıyan əsər və məqalələrinin əsasında məhz xalqdan seçilib götürülən folklor materiallarından nümunələr yer almışdır. Bu şəxslərin hər biri Azərbaycanın keçmişinə, dilinə, təhsilinə, tərəqqisinə var qüvvələrini sərf edən insanlar olmuşlar.

Firidun bəy rus klassiklərindən Puşkinin "Torqu və balıq nağılı", Lermantovun "Üç xurma ağacı", Koltsovun isə "A kişi niyə yarməsən?" şeirlərini Azərbaycan dilinə tərcümə edərək uşaqların ixtiyarına vermişdir. Uşaq bədii nəsr əsərlərinin demək olar ki, yox dərəcəsində olmasından tək ictimai məktəbləri deyil, Zaqaqfaziya (Qori) müəllimlər seminariyasının Azərbaycan şöbəsi də korluq çəkirdi. Bir sıra şairlər bu tələbatı nəzərə alaraq, uşaqlar üçün bədii əsərlər yazmağa başlayırdılar. Bu bədii əsərlərə təmsillər, mənzum hekayələr və şeirlər daxil idi. Bu xalq ədəbiyyatı nümunələri müntəzəm olaraq dərsliklərə salınırdı.

Dilin tarixindəki izləri müəyyən etməyə çalışmaq üçün folklor çox zəngin bir xəzinə hesab edən F.b.Köçərli, Azərbaycan xalqının qədimliyini və keçmiş həyatını öyrənmək üçün folklorun inceliklərini açmağa çalışırdı.

İllərlə folklor nümunələrini toplamaq işi ilə məşğul olan F.Köçərli nəhayət 1908-ci ildə bu tədqiqatlarını

başla çatdırır və "Şifahi xalq yaradıcılığı" adı altında çap etdirməyə təşəbbüs göstərmişdir. Lakin maddi imkansızlıq üzündən istəyini gerçəkləşdirə bilməmişdir. "Zaqafqazskoye obozreniye" qəzetinin əməkdaşları toplanan bu materiallara çox böyük dəyər verərək, pul və mənsəb sahiblərini Firidun bəyə kömək etməyə səsləmişlər.

Firidun bəy Köçərli ədəbiyyatı elm aləminə çoxdan məlum olan qayda əsasında "yazılı və şifahi" deyə iki hissəyə ayırır və folklor haqqında öz mülahizələrini söyləyirdi. Alimə görə "el ədəbiyyatı" adlanan bu janr "Ağızda söylənən neqli hekayələrdən, cürbəcür milli neğmələrdən, aşiq sözlərindən, məsəllərdən, tapmacalardan, yanıltmaclardan, atalar sözlərindən, sayacı sözlərdən bayatılardan və s." ibarətdir.

Köçərliyə folklor haqqında söylədiyi fikirlər elmi mənası və mahiyyəti etibarən özündən əvvəl bəzi əsərlərdə öteri rast gəldiyimiz mülahizələrdən əsaslı surətdə fərqlənir və müasir dövrdə bu məsələ ilə əlaqədar deyilməmiş elmi müddəalarla yaxından səsləşməkdədir. Onun klassik ədəbiyyat, xüsusilə də xalq ədəbiyyatı haqqında nəzəri müddəaları küll halında toplanaraq, folklorşünaslıq elmi sahəsində indi də dəyərini saxlamaqdadır.

F.b.Köçərliyə xalq ədəbiyyatı haqqındakı bir çox mülahizələri ümumi mahiyyət etibarən böyük proletar yazıçısı M.Qorkinin fikirləri ilə bir yaxınlıq, bir vəhdət təşkil edir. Xüsusilə, M.Qorkinin "Folklor öz xüsusi yolu ilə tarixə yoldaşlıq edir", "folkloru bilmədən əməkçi kütələrin tarixini öyrənmək olmaz", "folklorla bədbinlik yabançıdır" və s. kimi fikirləri ilə F.Köçərliyə düşüncələri və qənaətləri arasında bir yaxınlıq olduğunu görmək olur.

Davamı səhifə 17-də

O, şifahi xalq ədəbiyyatının həyatından, nişin, humanist mahiyyətdən danışarkən yazırdı: Nağıllarda "haqq batilə, doğru yalana qalib gəlir və nağılların çoxu şadlıq ilə qurtarır. Və yaxud, yar eşqində böyük zəhmət və məşəqqətlər çəkən şahzadəyə qırx gün, qırx gecə toy olunur, sonunda nəqli söyləyən nəqlini gülüş ilə qurtarır deyir: "O yedi, yerə keçdi, siz də yeyin, dövrə keçin".

F.b.Köçərli folklor nümunələrində təsərrüfatımızın, yaşayış tərzimizin, məşğuliyyətimizin hansı formada olduğunu bizə açıq-aydın göstərməklə, sanki bizə kimliyimizi anladır. F. Köçərli yazırdı: "Sindən toxunan nəğmələrdə millət özünü arız olan gəm və qüссəni və yazıncı şadlıq və fərhə və filcümle onun qəlbinə ləbaləb edən növbənöv hissələri uca avaz ilə oxuyub öz dəruni haletini və batini aləmini cümləyə izhar edir və bu minval ilə sinəsini ənduh və məlaldan xilas edib gəm ilə şadlığına geyriləri də şerik eliyir".

Mənbələrdən məlumdur ki, F.b.Köçərli Azərbaycan folklorunun həm toplayıcısı, həm də tədqiqatçısı olmuşdur. Azərbaycanın şifahi xalq ədəbiyyatında istifadə olunan nağılları, bayatıları, laylaları, qoşmaları, atalar sözlərini və sair folklor nümunələrini nəzərdən keçirdikdə, onların bir qisminin hələ çox qədim zamanlarda yarandığını, əsrlər keçdikcə müxtəlif dəyişikliklərə uğrayıb formalaşdığını, mükəmməl bədii və tərbiyəvi ədəbiyyat nümunəsinə çevrildiyini ehtimal etmək olar.

Ədəbiyyatla ciddi məşğul olmuş şair və yazıçılar folklorun uşaqların təlim-təbiyəsində mühüm rol oynadığını qeyd etmişlər. Azərbaycan ədəbiyyatında öz dəsti-xətti olan S. Hüseyn bu xeyirxah və nəcib işdə ən uğurlu əsərlərdən biri hesab etdiyi F. b. Köçərlinin "Balalara hədiyyə" adlı kitabını misal göstərir. Bu kitab folklorşünaslıq tariximizdə həqiqətən də F. b.Köçərliyə müəyyən mövqə qazandırmışdır. O folkloru etinasız yanaşanlara müraciət edərək deyirdi: "amma biz onların qədrini bilmirik və itib-batmağına əsla etina etmirik". Firidun bəy Köçərli xalq ədəbiyyatını xalqın sərmayəsi adlandırır, folklorun təlim-təbiyə üçün əhəmiyyətini ilk plana çəkirdi.

Tarixdən məlumdur ki, dünyanın bütün söz sənətkarları öz yaradıcılıqlarında folkloru istifadə etmiş və şifahi xalq ədəbiyyatı ilə sıx bağlı olmuşlar. Azərbaycanın klassik yazıçıları da tarixən folkloru istifadə etməklə yaratdıqları qəhrəmanlar haqqında xalq ədəbiyyatına biri-birindən gözəl nümunələr gətirmişlər. Folkloru danışırkən ona aid olan laylaları, bayatıları, oxşamaları, sayaçı sözləri, nağılları, tapmaca və atalar sözlərinin bir-birindən ayrımaq, fərqləndirmək hansının o birindən üstün olduğunu söyləmək olmur. Yəni bu janrın nümunələrinin hər birisi bizim qanımıza, canımıza hopmuş, ruhumuzun səsinə çevrilmişdir.

Azərbaycan folklorunun geniş yayılmış növlərindən biri də sayaçı sözləridir. Sayaçı sözlərinin toplanılmasında və nəşr olunmasında F.b.Köçərlinin böyük zəhməti olmuşdur. Sayaçı sözlərində ev heyvanları çox incə, gözəl şəkildə vəsf edilmişdir. Folklorun lirik növü hesab edilən sayaçı sözləri ən geniş yayılmış və ən çox istifadə olunan nümunələrindəndir. Folklorun qeyd etdiyimiz kimi, çoxlu nümunələri vardır ki, bu gün ki, həyatımızda bu nümunələrin demək olar ki, hamısından istifadə olunur.

Azərbaycan folklorşünaslığında aşiq yaradıcılığı geniş yayılmış folklor nümunəsidir. Aşiq yaradıcılığının özünəməxsus deyim tərzini, formasını və sair xüsusiyyətlərini Firidun bəy Köçərli şəxsi arxivində külli miqdarda aşiq şeirlərinin, dastan parçalarının olduğu qeyd edilir. Çox təəsüflə olsun ki, onun şəxsi arxivində olan irsinin çoxu məhv edilmişdir.

Müasir dövrimizdə aşıqların məclislərdə dastan söyləmələri, bir-biri ilə deyişmələri bir daha göstərir ki, əsrlərdən süzülüb gəlmiş bu ənə-

nə hələ də folklor nümunəsi olaraq yaşamaqdadır.

Şifahi xalq ədəbiyyatı millətin kökdür, soyudur, tarixidir. Köçərlinin yaradıcılığında önəmli yerlərdən birini tutmuş aşiq folklor sənəti onun Qarabağ aşıqlarından adı Kərbəlayi Səfi olan Valehin yaradıcılığı ətrafında araşdırma aparması oldu. Bunun bariz nümunəsi olaraq "Valehin nəğmələri" adlı yazısını misal göstərə bilərik. Məsələn F. b. Köçərlinin qələmə aldığı "Valehin nəğməsi" adlı yazısının xalqdan topladığı folklor materialları əsasında ərsəyə gəldiyinin, aşiq Valehin məhz Azərbaycan xalqına mənsub olduğunu, başqa xalqlar tərəfindən mənimsənilməsinə qarşı aparılan bir mübarizənin, bir döyüşün olması idi. F. b. Köçərli apardığı araşdırmalarında sübut etməyə çalışırdı ki, Aşiq Valehin mahnılarının ruhu, kökü sırf Azərbaycan xalqının ruhuna köklənmiş, bu xalqın kökündən qaynaqlanmışdır, yəni Valeh əsl Azərbaycan sənətkarıdır.

Firidun bəy Köçərli Valeh haqqında ətraflı məlumat verərək yazır ki, aşığın Qarabağ xanlığının tarixinə aid "bir mənzuləti var ki, mətəəssüf, ələ getirə bilmədik. Onun övladı Aşiq Abbasqulu bizə söz vermişdi ki, Kərbəlayi Səfinin tamam əşəri əsərini bizə göndərsin, vəli əhdinə vəfa etmədi. Adı çəkilən məcmuənin 1910-cu il, 41-ci buraxılışında "F. B. Köçərli" imzası ilə "Sayaçı" mahnısı və "Valehin nəğmələri" mahnı mətnləri oxuculara təqdim edilir, rus oxucuları üçün onların sətri tərcüməsi verilir. "Valehin nəğməsi" adlı ikinci hissədə məqalənin müəllifi insanın dünyaya gəldiyi ilk gündən o biri dünyaya köçməyə qədərki həyat mərhələlərindən bəhs edən nəğməni və bunun ruscaya sətri tərcüməsini oxuculara təqdim edir". SMOMPK(Sbornik materialov dle opisaniye mestnostey i plemen Kavkaza) məcmuəsinin 41-ci buraxılışında isə Firidun bəy Köçərli Aşiq Valehin "Vücutnamə"sini əsl adı ilə çap etmişdir.

Folklor çox şaxəli bir janr olduğu üçün onu da əlavə qeyd etmək olar ki, aşiq musiqisi, etnoqrafiya, xalq sənəti yaradıcılığı, xalq musiqisi bunların hamısı folklor janrına aid edilir.

Əvvəldə qeyd etmişdik ki, F. b.Köçərlinin fikrincə də folklor nümunələri uşaqlarımızın tərbiyəsinə xüsusilə yaxşı təsir göstərən amillərdəndir. Çünki hər bir uşaq eşitdiyi əsərin qəhrəmanına bənzəmək istəyində olur. Bu səbəbdən yazılan əsərlərin qəhrəmanlarını müsbət xarakterli olmasında F. b. Köçərli folklorumuzun dəyərini, qiymətini oxucuya çatdırmağa çalışmışdır.

Şifahi xalq ədəbiyyatı sadə və insanların asan başa düşəcəyi bir nümunə olduğunu nəzərə çatdıran Köçərli, qəliz cümlə və ibarələrdən uzaq olmağı yazıçılara məsləhət görürdü və Azərbaycan sözlərinə yabançı sözləri cəlbədarlıqla lazımlıca tənqid edirdi. Köçərli folklorun dilini "xalq dili" adlandıraraq, bu dilin xalqın kökündən qaynaqlandığını və özümüzün də kökümüzden uzaqlaşmamağımızı tövsiyə edirdi.

XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan folklorşünaslığında dövrün mühüm hadisələri ilə bağlı bir sıra özünəməxsus yeni keyfiyyətlər meydana çıxmağa başlamışdı. Bu ondan ibarətdir idi ki, folklor yalnız ədəbiyyatla deyil, o zamanın pedaqoji fikirləri ilə də sıx bağlıdır. Maarifpərvər ziyalılarımız pedaqoji fikirlərini yaymaq məqsədi ilə məhz folkloru istifadə edirdilər. Sanki zamanın tələbi olan bu yanaşma o dövrdə daha qabarıq nəzərə çarpırdı. H. Zərdabi, S. Ə. Şirvani, S. S. Axundov, A. Şaiq, M. Ə. Səbir, A. Səhhət, R. Əfəndiyev, F. Köçərli və bir çox görkəmli maarifpərvər ziyalılarımız bu yolda Firidun bəy ilə həmfikir idilər.

Məlum olduğu kimi, xalq yaradıcılığı ilə bağlı olan əsərləri içərisində F. b. Köçərlinin "Balalara hədiyyə" kitabı ədəbiyyatşünaslar tərəfindən yüksək dəyərləndirilmiş əsərlər sırasına daxil olmuşdur. Firidun bəy kitabında çoxlu sayda folklor nümunələrindən istifadə edildiyindən, oxucular tərəfindən sevilməsinə şərait yaratmış-

dır.

Azərbaycan folklor janrının maraqlı bir nümunəsi də lətifələrdir ki, bunun da tarixi çox qədimlərə gedib çıxır. Lətifələr müxtəlif zamanlarda müxtəlif insanların adı ilə əlaqələndirilibdir. Azərbaycanda lətifələr ən çox iki nəfərin Bəhlul Danəndə və Molla Nəsrəddinin adı ilə bağlıdır. Molla Nəsrəddinin adı ilə bağlı olan lətifələr dünyanın müxtəlif xalqları içərisində ta qədim zamanlardan yayılıb yaşamaqdadır. F. b. Köçərli bir folklorşünas olaraq, Azərbaycanda "Molla Nəsrəddin" kimi bir jurnalın yaranmasına ehtiyac olduğunu bilirdi və o "Molla Nəsrəddin" jurnalının nəşrinə bəlkə də hamıdan çox sevinirdi. Çünki "Molla Nəsrəddin" təkcə Azərbaycanda deyil, bütün Şərqdə səs salmışdı. Bu barədə Köçərli yazırdı: "Şərq xalqları, xüsusilə də azərbaycanlılar öz danışıqlarını məsəllər, atalar sözləri və Şərqi müdrik məzhəbə keçisi olan Molla Nəsrəddinin lətifələri ilə bəzəməyi sevirlər". F. b. Köçərli Molla Nəsrəddinin müdrikiyinin və hazırcavabılığının rəngarəng lətifələr ilə söylənməsinə və az bir zaman içərisində bunun bütün Şərqdə yayılmasını düzgün hesab edirdi. O, belə folklor nümunələrini insanların tərbiyəsində, savadlanmasında mühüm vasitə hesab edirdi və bu yoldan istifadə etməklə xalqı maariflənməyə çağırırdı.

F. b. Köçərli "xalqın dili" hesab etdiyi bu nümunələrin itib batmamağı üçün toplamasını vacib sayırdı. O, "Molla Nəsrəddin" jurnalının üstün cəhətlərindən biri kimi göstərirdi ki, bu jurnal həqiqətən də artıq köhnəlmiş olan adət-ənənələrimizi, hansı ki, xalqın mənafeyinə, həyatına mənfi təsir göstərir o halları gülüş yolu ilə aradan qaldırmağa səy göstərir, insanları cəhalet yuxusundan oyandırmağa səsləyən bir jurnaldır. Köçərliyə görə xalqın mənafeyi naminə xidmət göstərən hər bir əsər, kitab, jurnal və s. dəyərləndirilməlidir. Firidun bəy daha sonra jurnal haqqında bu sözləri demişdir: "Molla Nəsrəddin" nöqsanları gülmək yolu ilə müsbət cəmiyyətinə islah etmək üçün ibarət olan məqsədini tamamilə yerinə yetirir. Nədanlıq və cəhalet, mövhumat və fanatizm bir neçə əsr qaranlıq içərisində yatıb yuxuya qalmış bizim cəmiyyətimizdə o qədər çoxalmış və o qədər dərin kök salmışdır ki, tənqiddə onların hansından başlamağı təyin etmək çətindir" deyən ədib sanki haray qoparırdı.

Azərbaycanın mədəniyyət tarixində böyük rol oynamış Köçərlinin yaradıcılıq fəaliyyəti zəngin və hərtərəfli olmuşdur. Onun 1903-cü ildə min bir əziyyətlə ərsəyə gətirdiyi "Azərbaycan tatarlarının ədəbiyyatı" adlı kitabı bunun bariz nümunəsidir. F. b. Köçərli bu kitabda ədəbiyyatımızın tarixini bütünlüklə əks etdirə bilməsə də, müəyyən mənada məlumat verə bilmişdir. Bu günki həyatımızda Firidun bəy Köçərlinin əsərlərinin özü artıq demək olar ki, bir tarix, bir folklor nümunəsi kimi ədəbiyyatımıza daxil olmuşdur.

Azərbaycanın klassiklərindən görkəmli şair M. P. Vaqiflə başlayan bu kitab bir çox şair və yazıçıların həyat və yaradıcılığını əks etdirir. Kitabda M. P. Vaqifin, Q. b. Zakirin qoşmaları, redifləri haqqında müxtəsər məlumat verilmişdir. Əsil maarifpərvər olan F. b. Köçərli böyük həvəslə bu folklor nümunələrini toplayaraq təbliğ edirdi. Dahilərimizin haqqında topladığı materiallarla neinki Azərbaycan oxucularını, eləcə də başqa xalqların ədəbiyyatsevərlərini məlumatlandırmaq köçərlinin bu nəcib işi Azərbaycan mədəniyyətinin ən parlaq nümunəsi kimi tarixə düşmüşdür. Klassiklərimizin həyat və yaradıcılığı ilə yaxından tanış olan oxucular bu insanların Azərbaycan ədəbiyyatı tarixindəki rolunu öyrənərək, sənətlərini dəyərləndirə bilərlər. O dövrdə Azərbaycanın dilinə edilən hücumlar olduğu kimi Azərbaycanın folkloruna da hücumlar olurdu. Folklorun bəzi insanların tərəfindən güclü tənqid atəşinə tutulmasına baxmayaraq, Köçərli geri çəkilmədən bu işi davam etdirirdi. Folklorumuzda hörmətlə yanaşan Köçərli bu janra etinasız münasibət

bəsləyən, yazılan dərslikləri və dərsliklərdə yer alan folklor nümunələrini "cəfəngiyat" adlandıran, folklor janrının insanları geriye çəkdiqlərini sübut etməyə çalışan o dövrün yetərincə görkəmli və nüfuz sahibi olan dirnaqarası ziyalılara layiqli cavablarını verirdi. Bu cür insanlar xalq arasında səhv təbliğat apararaq onları Avropaya üz tutmağı, onlardan öyrənməyi və kor-koranə onları yamsılamağı tövsiyə edirdilər. Lakin ataların gözəl bir deyimi var: "Keçmişini bilməyən gələcəyi ola bilməz". Bir çoxlarından ağıllı məsləhətləri və əlaqəli təmkini ilə həmişə fərqlənən "Əgər mən öz tariximi, ədəbiyyatımı, adət-ənənəmi bir az da olsa bilmirəm, onda mən necə qələm sahibi ola bilərəm? - söyləyən F. b. Köçərli, öz yaradıcılığına məhz bu cəhətdən yanaşırdı. Onun qanun kimi qəbul etdiyi bir kəlamı Azərbaycanın Firidunşünas tədqiqatçıların məqalələrində yer almışdır: "Hər bir kəs öz doğma anasını sevdiyi kimi, onun dilini də sevməlidir". Yəni "Mən anamı çox sevdiyim üçün, onun dilini də çox sevirəm" deyir Köçərli.

F. b. Köçərlinin ədəbiyyatda yeniliyin tərəfdarı olduğu məlumdur. Lakin o, bu yeniliyin keçmişini unutmaq şərti ilə müasirləşdirməyin, yeni formada xalqa çatdırılmasının əleyhinə deyildi. Köçərli yeni şeirin yolunu təbii hissələri tərənnüm etməkdə və xalq həyatının şeirdə təsvir olunmasında görürdü. Tənqidçi bu əqidədə idi ki, "ağıl və zor ilə yazılmış kəlam nə qədər mövzun və müsbətsə" olsa da, oxuculara təsir edə bilməz. Onun fikrincə şair yalnız təbii duyğuları təsvir etdikdə müvəffəqiyyət qazana bilər. Ədəbiyyat tarixinin şifahi xalq yaradıcılığından başladığını çox yaxşı bilən ədib şifahi xalq ədəbiyyatını "xalqın sərmayəsi" adlandırır. O, xalq ədəbiyyatının nağıl janrına da toxunaraq "Nağıllarda həqiqət həli ilə xəyalət aləmi, doğru ilə yalan, mümkün ilə qeyri mümkün elə bir məharətlə bir-biri ilə çalışır ki, əqli-insan heyretinə qalır" deyərək söyləmişdir.

Hər şeydən əvvəl biz F. b. Köçərliyə xalq ədəbiyyatının toplayıcısı kimi bəhs etməliyik. Firidun bəy Köçərli yaradıcılıq fəaliyyətinin 35 ilini pedaqojisəhəyə sərf etməklə yanaşı, eyni zamanda da Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi ilə də məşğul olmuş, yaradıcılığının qalan hissəsini maarifə, təhsilə, Azərbaycan dilinin inkişafına və folklorumuzun araşdırılmasına həsr etmişdir. O hətta insanların həyatında baş verən ictimai, siyasi və sosial məsələlərə də biganə qala bilmirdi. F. b. Köçərlinin toplamış olduğu materiallar, folklor nümunələri müxtəlif mətbuat səhifələrində tez-tez dərc olunurdu.

Azərbaycanın folklor tarixinin araşdırılmasından danışarkən, Firidun bəy Köçərli ilə bir sırada H. Zərdabi, E. Sultanov, S. Ağamalıoğlu, H. Minasazov, M. V. Qemerlinski, T. Bayraməlibəyov, M. Şahtaxtı R. Əfəndiyev, A. Şaiq, S. Qənizadə, S. Mümtaz, A. Səhhət, M. Mahmudbəyov, H. Zeynalı, C. Məmmədquluzadə, Ə. Haqverdiyev, Y. V. Cəmzəminlini və bir çox başqalarının da adını qeyd etmək lazımdır. Çünki adları qeyd olunan şəxslərin hər birisi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında, folklorunun toplanmasında özlərinə məxsus xidmətlər göstərmişdilər. Bu ədiblər istər rus və dünya xalqlarının ədəbiyyatından, istərsə də Azərbaycan şifahi ədəbiyyatından nümunələrin toplanmasında, tərcümə edilməsində çox böyük işlər görmüşlər.

Dünya şöhrətli Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyli xalq musiqisi əsasında yazdığı əsərlərinin meydana gəlməsində uşaq yazıçıların folkloru istifadə etdiyi ədəbiyyatlarının da bir təsirinin və əlaqəsinin olduğunu qeyd edir. Ədəbiyyat kitablarında folklor haqqında məlumatların olması, onlara geniş yer verilməsi bu janrın hələ də unudulmadığını və yaşadığını xəbər verir. Ağır bir zəhmətin nəticəsi olaraq 1908-ci ildə F. b. Köçərli topladığı materialları "Şifahi xalq yaradıcılığı" adı altında çap etdirməyə təşəbbüs göstərmişdir.

Davamı səhifə 18-də

Lakin maddi imkansızlıq üzündən istəyinə nail ola bilməmişdir. "Zaqaf-qazskoye obozreniye" qəzetinin əməkdaşları qəzet vasitəsi ilə bu materialların toplanmasını yüksək qiymətləndirərək, imkanlı və mənəb sahiblərini F. b. Köçərliyə kitabının nəşr edilməsinə köməklik göstərməyə çağırmışdır.

F. b. Köçərli Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına qayğı ilə yanaşır, dost-tanışlarla əlaqə saxlayıb onlardan eşidib bildikləri dastan, nağıl, bayatı, lətifə və məsəllərini həvəslə toplayırdı. Folklorun laylay janrı daha incə hissələrə toxunaraq, ruhumuzu duncəldir. Anaların beşik başında körpəsinə laylay çalarkən

*Laylay dedim yatasan,
Qızılgülə batasan.
Qızıl gülün içində,
Şirin yuxu tapasan.*

*Laylay quzum ay laylay,
Körpə quzum ay laylay*

təqdirləyirdi.

Folklorumuzun nümunəsi olan atalar sözlərinin əsrlərdən süzülərək bu günümüze gəlməsi, hətta bu günkü həyatımızda atalar sözlərindən mütəmadi istifadə etməyimiz bir daha onu göstərir ki, Azərbaycan xalqının mənəvi sərvəti olan folklor canımıza, qanımıza hopmuş və babalarından bizlərə miras qalmışdır. Hər deyilən atalar sözlərində dərin bir mənənin olduğunu, insanın həyatında mühüm rol oynadığını, ən başlıcası isə nəsihət, məsləhət vasitəsi kimi bu gün də aktualdır. Məsələn: "İşləməyən dişləməz", "Qurd ağacı içindən yeyər", "Hirsli başda ağıl olmaz", "Biri od olanda, biri su olsun gərək", "Qızını döyməyən dizini döyər", "Uşaqsız ev suyu sovrulmuş dəyirman kimidir", "Söyüd ağacı bar verməz", "Ot kökü üstə bitər", "Dəyirman öz bildiyini edir, çax-çax baş ağrıdır" və s. sözlərə diqqətlə yanaşdıqda, bu sözlərin hər birinin açıqlamasında nə qədər dərin, fəlsəfi mənə olduğu görünür.

Azərbaycan folklor nümunələri

qatılmış olurdu. F. b. Köçərli Azərbaycanın hər bir bölgəsindən əldə etdiyi folklor nümunələrinə diqqətlə yanaşır, dəqiq araşdırmalar aparırdı. O bir cəhəti də xüsusi olaraq qeyd edirdi ki, hər bir yaşanan zamanın öz dövrünə uyğun zövqü olur. Hər hansı bir mənfi və müsbət cəhəti nəzm və yaxud nəsr formasında xalqa çatdırmaq mümkündür. Keçmişin canlı səhifəsi adlanan folklor nümunələrinin ilə xalqı maarifləndirmək, həyatda cərəyan edən hadisələrdən xəbərdar etmək olar. Şair və yazıçıların da o dövrə uyğun hadisələri qələmə almaları bu cəhətdən təbiidir.

F. b. Köçərliyə görə folklorun epik janrları ilə bərabər mahnı janrı da vardır ki, bu janrdan insanların başqa aləmi, başqa hiss-düşüncələri öz ifadəsini tapmışdır. Onun fikrincə, sənədən oxunan nəğmələrdə millət özünə aid olan qəm və qüssəni, yaxud şadlıq və fərəhi ilə qeyrilərini bu hissərinə şerik edir. Köçərli ədəbiyyata sevirçi münasibət bəsləmişdir və təkə folklor nümunələrini toplayıb yığmaq-la işini bitmiş hesab etməyirdi. Firi-

gin, ictimai-siyasi və ədəbi mübarizələr dövründə folkloru qarşı olan hücumları görür və onu inkar edənləri tənqid atəşinə tutmaqdan çəkinməyirdi. Tənqidi edən insanlar Azərbaycanın təkə folkloruna deyil, eyni zamanda dilinə, ədəbiyyatına, mədəniyyətinə qarşı da çıxırdılar. Onlar Azərbaycan xalqının əsrlər boyu yaratdığı mənəvi sərvətləri heç cürə qəbul etməyərək bu mənəvi sərvətləri gözədən salmaq, hətta bu işlə məşğul olmağın özünü geriliyə addım hesab edirdilər. Yazıçılarımızın və pedaqoqlarımızın bu mövzuda yazdıqları dərslikləri isə cəfəngiyat adlandırdılar.

Bununla belə, ruhdan düşməyən Firidun bəy Köçərli Azərbaycanın şifahi xalq yaradıcılığına xüsusi ehtiramla yanaşır, folklorumuzun inciləri sayılan nağılları, tapmacaları, atalar sözlərini və s. böyük həvəslə toplayırdı. Köçərli M. Füzuli haqqında yazdığı sözlərində qeyd edirdi ki, dahi şairin yaradıcılığını atalar sözləri və məsəllər rəvənqləndirmişdir. Şairin düşüncə dəryası "söz almaz", "mə-

Firidun bəy Köçərliyə etnoqrafik araşdırmaları

*Laylay beşiyim laylay,
Evim, eşiyim laylay.
Sən yat şirin yuxu al
Çəkim keşiyin laylay.*

ve yaxud körpəsinə oxşayarkən

*Balama qurban inəklər,
Balam nə vaxt iməklər?*

*Balama qurban ilanlar,
Balam nə vaxt dil anlar?*

*Balama qurban alçalar,
Balam nə vaxt əl çalar?*

demələri nə qədər sadə, şirin, ruhu oxşayan bir deyimdir. Bu cür maraqlı misallar Azərbaycan folklorunda yüzlərdədir.

XX əsrin əvvəllərindən Azərbaycanda folklorşünaslıq xeyli inkişaf etməyə başlayır. Azərbaycan xalq ədəbiyyatının nümunələrinin əsasını təşkil edən bayatı, nağıl, tapmaca, layla, lətifə, atalar sözləri və s. janrların bəzi xalqlar tərəfindən mənimsənilməsinə baxmayaraq, yenə də xalqımız tərəfindən mühafizə olunaraq bizə gəlib çatanları olmuşdur. F. b. Köçərli və müasirləri bu araşdırmaları apararkən, zaman-zaman qoruyaraq bizlərə ötürdükleri əsərlərindəki folklor nümunələrinin məhz Azərbaycan folklor nümunəsi olduğunu sübut etmişlər.

Azərbaycan folklorunun tarixi onun qədimliyi, dili və adət-ənənələri ilə tam uyğunluq təşkil edir. Milli dəyərlərimizə söykənən folklorumuz heç bir yabançı sözləri, məsəlləri və adətləri özündə əks etdirməyərək, sırf Azərbaycan xüsusiyyətlərindən yaranmışdır. Köçərli bu faktları nəzərə alaraq folklorumuzun arada itibbatmaması, başqaları tərəfindən mənimsənilməməsi üçün bu cür çətin işin öhdəsindən var qüvvəsi ilə gəlməyə çalışmışdır. Məişətimizə və həyat tərzimizə uyğun olan şifahi xalq ədəbiyyatımız bu günün özündə də həm istifadə olunur və həm öyrənilir. Sırf Azərbaycan xalqına aid olan laylalar, oxşamalar, əzizləmələr, bayatılar, sayçı sözlər və s. nümunələr demək olar ki, heç bir xalqa mənsub deyildir. Bütün bu zəhmətin nəticəsi olaraq Firidun bəy Köçərli və onun timsalında ziyalı ədəbiyyatşünaslarımızın əməyi həqiqətən də

nin işerisində ən yadda qalanlarından biri də "Novruz bayramı"na aid olan nümunələrdir ki, onu da xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu bayramda keçirilən tədbirlər bütünlükdə folklorumuzun qədim tarixini özündə əks etdirir. Müasir günümüzədə də bu bayram münasibəti ilə hazırlanmış səhnəciklər, oyunlar, deyişmələr əsrlərdən üzü bəri gələn folklorumuzun nümunələrindəndir. Burada istifadə edilən atalar sözləri, bayatılar, zərb məsəllər, tapmacalar, yanılmaclar və s. Azərbaycanın məişət və mədəniyyət tarixini öyrənməyə imkan yaradan vasitələrindəndir. Folklor birbaşa mədəniyyət, soy-kök, nəsil-nəcabət deməkdir. F. b. Köçərli bütün bunları nəzərə alaraq, Azərbaycan folklor nümunələrini toplamaqla, Azərbaycanın tarixinin gələcək nəsillərə çatdırılmasına çalışmışdır.

F. b. Köçərli hər şeydən əvvəl savadlı, yüksək mədəniyyətə malik, rus dilini mükəmməl bilən ziyalı və məşhur ədəbiyyat tarixçisi olmuşdur. O, ilk dəfə ədəbiyyat tariximizə dair geniş miqyasda materiallar toplayıb sistemə salmış və elmi nəzəri-tənqidi fikirlər söyləmiş və eyni zamanda paralel olaraq xalq ədəbiyyatını da toplamış, çap etdirmişdir. Unudulmaqda olan folklor nümunələrinin toplanıb ərşəyə gəlməsində gərgin əmək sərf edən F. b. Köçərli bunu özünün vətəndaşlıq borcu bilirdi. O həqiqi mənada əsil vətənpərvər idi.

F. b. Köçərli cəmiyyətdə olan ziddiyyətləri görən və dərk edən sənətkar idi. O şifahi və yazılı ədəbiyyatın fərqi belə izah edirdi: "Yazılı ədəbiyyatın mənbəsi, müəllifi məlumdur. Şifahi ədəbiyyatın isə müəllifi məlum deyil. Ağızdan ağıza keçərək gəlib bizə çatan bu folklor nümunələrinin müəllifinin kimliyi məlum olmadığı üçün bunlar el arasında xalq nağılları, xalq dastanı, xalq bayatısı, xalq mahnısı, lətifələr və s. adlanır. Bəzi mənbələrdə haqlı olaraq bu folklor nümunələri "el ədəbiyyatı" adlandırılır. "E ədəbiyyatı" nümunələrinin itməməsi və başqaları tərəfindən mənimsənilməməsi üçün toplanmasını vacib bilən Köçərli, ağır zəhmət tələb edən bu işin öhdəsindən gəlməyə çalışmışdır. Ağızdan ağıza ötürülmüş bu nümunələrdə mütəq müəyyən əlavələr, ləhcələr, şivələr

dun bəy bu nümunələrin həm yaşadığı dövr üçün, həm də ondan sonra gələcək nəsillər üçün nə qədər önəmli olduğunu bilərək, "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" əsərinin yazılmasında əsas bu cəhətə üstünlük vermişdir. F. b. Köçərli bu cəhəti teatr üçün yazılmış tamaşalara da aid edirdi. O "Azərbaycan ədəbiyyatı" əsərində dramaturgiyanın inkişafında teatrın rolundan söhbət açaraq yazırdı: "Bizim yaşadığımız zəmanədə dramatik əsərlər Azərbaycan yazıçıların zövqlərinə daha uyğun gəlmişdir. Bu, başlıca olaraq belə bir vəziyyətlə izah olunur ki, ədəbi əsərlərin bu növündə cəmiyyətdəki nöqsanları və qüsurları daha dolğun və aydın şəkildə göstərmək və həmə əsərləri səhnədə tamaşaya qoymaqla kütlənin diqqətini bu nöqsanlara və qüsurlara cəlb etmək mümkündür".

F. b. Köçərli folklorun araşdırılmasında nağıl janrına aid fikirləri xüsusilə maraqlıdır. O bu janrdan xəyalət ilə həqiqətin, mümkün ilə qeyri mümkünün, doğru ilə yalanın biri birinə cəlaşmasından yaranan hadisələrdə insan aqlının heyretləndiyini, yəni insanın fantaziyasının nə qədər güclü olduğunu söyləməklə nağıllara dərinləndirən belə olduğunu nəzərə çatdırmağa çalışmışdır. Nağıllarımızda oddan, alovdan keçən, ölümdən belə qorxmayan, dağlar yaran, ən vəhşi heyvanlarla vuruşaraq onlara qalib gələn əfsanəvi qəhrəmanları və yaxud heyvanat aləminin ağıla gəlməz əcaib divləri, quşları haqqında yaranmış fantaziyaları F. b. Köçərli çox yüksək qiymətləndirirdi. Bu nağıllar nəinki uşaqların, hətta böyüklərin də marağına səbəb olaraq həvəslə izlənilirdi. Firidun bəy Köçərli folklor nümunələrinin növləri və ifadə formaları haqqında dəyərli fikirlər söyləmişdir. Məsələn nağıllardan bəhs edərkən onların nəzm və nəsrin vəhdətindən yarandığını, fantastik, əfsanəvi formalara malik olduğunu, bu tipli əsərlərin təmsillərlə yaxınlığını göstərmiş və düzgün nəticələr əldə etmişdir.

XX əsrin əvvəlləri elə bir zaman idi ki, Azərbaycanın mədəni həyatında şifahi xalq yaradıcılığına güclü meyl yaranmışdır, lakin hücumlar da istisna deyildi.

F. b. Köçərli XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda yaşanan ağır, gər-

na gövhəri" ilə cılanmışdır. "Gül xarsız olmaz", "Od olub yandırır, su olub öldürür", "El ağzını tutmaq olmaz", "Dərdə dözen səbrlə kama çatır", "Mən dönmərəm bu yoldan ölüm olsa, qan olsa", kimi onlarca misra atalar sözü və məsəl kimi Füzuli düşüncəsində cılanıb yenidən xalqa qaytarılmışdır.

Atalar sözü və məsəllər Xətai, X. Təbrizi, M. P. Vaqif, Q. Zakir, S. Ə. Şirvani, M. Ə. Sabir, N. Vəzirov, R. Əfəndiyev, F. Köçərli, Ə. Haqverdiyev, C. Məmmədquluzadə, H. Cavid, S. Vurğun və digər görkəmli sənətkarların da yaradıcılıq mənbəyi olmuşdur.

F. b. Köçərliyə istər "Azərbaycan tatarlarının ədəbiyyatı" və istərsə də "Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi materialları" əsərləri əziyyətinin məhsulu olaraq bu gün də aktuallığını saxlamaqdadır. Azərbaycanın folklorunun öyrənilməsində, klassiklərimizin həyat və yaradıcılıqlarının, eləcə də əsərlərinin tədqiq olunmasında bu əsərin çox böyük rolu olmuşdur. Hər yerdə qeyd edildiyi kimi, məlumdur ki, şifahi söz sənəti xalqın mənəvi qüdrətini, ictimai-siyasi, tarixi hadisələrə münasibətini dolğun və bədii biçimdə əks etdirən zəngin irsdir.

Görkəmli ədib F. b. Köçərli ədəbiyyatı şifahi və yazılı ədəbiyyat olaraq iki qismə bölürdü. Bunun bir qismi ağızdan ağıza ötürülən "el ədəbiyyatı", o biri qism isə yazı ilə hasil olan ədəbiyyat adlanırdı.

Atalar sözləri və zərb məsəllər xalq tərəfindən yaradılır, ona görə də milli-özünəməxsus xarakter daşıyır. F. b. Köçərli şifahi xalq ədəbiyyatını dərk edərək, bu ədəbiyyatı "xalqın qəlbinin səsi" adlandırdı. Həqiqətən də folklor xalqın səsi və əsrlərdən gələn əks-sədasi vardır.

Azərbaycanın görkəmli folklorşünas alimi Firidun bəy Köçərli folklor nümunələrini toplamaqla Azərbaycan ədəbiyyatına çox dəyərli töhfə vermişdir. Xalqın qədim tarixini, mədəniyyətini öyrənərək gələcək nəsillərə tanıtdırmaq, gənclərdə vətənpərvərlik hissi oyaqmaq, müasirlərini maarifçilik uğrunda mübarizəyə cəlb etmək, vətəne vicdanla xidmət göstərmək əsl insani borcdur. Məhz bu xidmətlərinə görə Firidun bəy Köçərliyə Azərbaycanın ədəbiyyat və mədəniyyət tarixində əbədiləşmişdir.